

XITOIY TILI QUYOSH ENERGIYASI TERMINLARINING TARJIMADA BERILISHI

Karimova X.A

ToshDJTU xitoy tili va nazariyasi kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada muqobil energiya sohalaridan biri gelioenergetika terminlarining tarjimada berilishini ko'rib chiqamiz. Ma'lumki, muqobil energiya manbalaridan keng foydalanish har bir mamlakatning ustuvor maqsadlari hamda energetika havfsizligi vazifalariga muvofiq keladi va energetika sohasining jadal rivojlanayotgan yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Kalit so'zlar: terminlar, terminlar tarjimasi, muqobil energiya terminlari, quyosh energiyasi terminlari.

TRANSLATION OF CHINESE SOLAR ENERGY TERMS

ABSTRACT

In this article, we will consider the translation of the terms of one of the alternative energy fields, solar energy. It is known that the widespread use of alternative energy sources is in accordance with the priority goals and tasks of energy security of each country and is one of the rapidly developing areas of the energy sector.

Key words: terms, translation of terms, alternative energy terms, solar energy terms.

Termin grekcha terminus so'zidan olingan bo'lib, chek-chegara degan ma'noni bildiradi. U fan-texnika, qishloq xo'jaligi, san'at va madaniyat sohasiga xos so'z hisoblanadi. Terminologiya - terminlar haqidagi ta'limot va terminlar majmui degan ma'nolarni anglatadi.[5]

Terminologiya deganda, umumadabiy tilning mustaqil funksional turi, ya'ni an'anaviy fan tili (fan, ilm yoki texnika tili) nazarda tutiladi. Fan tili umumadabiy tilning funksional sistemalaridan biri sifatida jonli so'zlashuv tili va badiiy adabiyot tili tushunchalari bilan bir qatorda turadi. [1]

Termin so'zi o'rnida ba'zan atama, istiloh so'zlarini ishlatish hollari uchray turadi. Ammo bu to'g'ri emas. Atama termin so'ziga nisbatan tor tashunchani ifodalaydi. Istiloh so'zi esa arabchadir. Uni xalq tushunmaydi va me'yorga aylangan emas. Terminologiya masalalari hamisha tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri

bo‘lib kelgan. Chunki terminlarning sohalari lug‘aviy qatlamlaridagi o‘rni va vazifasini belgilash, tushunchaning mazmun-mohiyatini to‘g‘ri anglash imkonini beradi.

Terminalogiyaning o‘ziga xos xususiyatlari mavjud. Masalan, umumadabiy tilda sinonimiya, omonimiya va kup ma’nodlilik tilning boyligi bo‘lsa, Terminalogiyada bular salbiy hodisa hisoblanadi. Masalan, birgina tushunchani ifodalash uchun o‘zbek tilida yarimo‘tkazgich — chalo‘tkazgich — nimo‘tkazgich terminlari qo‘llanmoqda. Bu, o‘z navbatida, o‘qisho‘qitish va axborot almashish jarayonini qiyinlashtiradi. Shu sababli ham terminalogiyasi ma’lum darajada barqarorlashgan barcha tillarda terminlar doimiy tartibga solib turiladi. Tartibga solish ma’lum terminologik me‘yorlar asosida amalga oshiriladi. Terminalogiyaning rivojida fan sohalari o‘g‘a oid maxsus lug‘atlarni nashr qilib turish ham muhim ahamiyatga ega. [5]

Ushbu maqolada muqobil energiya sohalari biri gelioenergetika terminlarining tarjimada berilishini ko‘rib chiqamiz. Ma’lumki, muqobil energiya manbalaridan keng foydalanish har bir mamlakatning ustuvor maqsadlari hamda energetika havfsizligi vazifalariga muvofiq keladi va energetika sohasining jadal rivojlanayotgan yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Muqobil energiya manbalari bu gidroenergetika, shamol energiyasi, quyosh energiyasi, geotermal energiya, biomassa va suv oqimi energiyasidan foydalanish orqali olinadigan qayta tiklanadigan energiyadir.

Muqobil energiya manbalarining turlari:

1. Quyosh energiyasi 太阳能 tàiyángnéng
2. Shamol energiyasi 风能 fēngnéng
3. Suv energiyasi 水能 shuǐ néng
4. Geotermal energiya 地热能 dì rènéng
5. Bioenergiya 生物燃料 shēngwù ránliào
6. Oqim energiyasi 海流能 hǎiliú néng
7. Okean energiyasi 海洋能 hǎiyáng néng (to‘lqin energiyasi 潮汐能 cháoxī néng, harorat farqi energiyasi 温差能 wēnchā néng, tuzlar farqi energiyasi 盐差能 yán chà néng)

8. Biogaz resurslari 沼气资源 zhǎoqì zīyuán

Quyosh Yerdagi asosiy energiya manbayi hisoblanadi, chunki har yili sayyoramizga taxminan 173 PVt (yoki 173 million GVt) quyosh energiyasi tushadi, bu esa global energiyaga bo‘lgan ehtiyojdan 10 ming baravar ko‘proqdir. Uyingizda yoki ochiq joylarda fotovoltaiik modullar quyosh nurini kremniy yordamida elektr energiyasiga aylantiradi. Quyosh kollektorlari isitish va issiq suv ishlab chiqarish

uchun ham foydalaniladi. Quyosh panellari bulutli havoda va hatto qor yog‘ishida ham energiya ishlab chiqarishi mumkin. Eng katta samaradorlik uchun ular ma’lum bir burchak ostida o‘rnatilishi kerak – ekvatoridan qanchalik uzoqroq va panellarni o‘rnatish burchagi qanchalik katta ekani ahamiyatga ega. Xitoy o‘n yil ichida qayta tiklanadigan energiya uskunalari bo‘yicha yetakchi ishlab chiqaruvchiga aylandi. Avvalo, biz quyosh panellari haqida gapiramiz. Dunyodagi eng yaxshi 10 ta quyosh batareyasi ishlab chiqaruvchisidan yettitasi Xitoy kompaniyalaridir. Umuman olganda, texnologiyalarning rivojlanishi qayta tiklanadigan energiya manbalarining yangi ob‘yektlarini qurish xarajatlarini pasaytirdi. [2]

Quyida gelioenergetika terminlarining o‘zbek tilida tarjimada berilishini ko‘rib chiqamiz:

1. 标准太阳能电池 Biāozhǔn tàiyáng diànrhí - standart quyosh batareyasi. U nurlanishni o‘lchash yoki standart quyosh spektrining nurlanishiga asoslangan quyosh simulyatori nurlanishining fotovoltaiq qurilmasini sozlash uchun ishlatiladi.

2. 入射角 Rùshè jiǎo - tushish burchagi. Tushish burchagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri tushayotgan nur va qabul qiluvchi yuzaning orasidagi burchakdir.

3. 光伏反应 Guāngfú fǎnyìng - fotovoltaiq reaksiya. Fotovoltaiq reaksiya nurlanish energiyasini to‘g‘ridan-to‘g‘ri elektr energiyasiga aylantiradi.

4. 转换效率 Zhuǎnhuàn xiàolù - konversiya samaradorligi. Konversiya samaradorligi - bu ishlab chiqarilgan maksimal elektr quvvatining belgilangan sinov sharoitida o‘lchangan nurlanish mahsulotiga va generatorning maydoniga nisbati.

5. 光谱响应 Guāngpǔ xiǎngyìng - spektral reaksiya. Spektral reaksiya - muayyan to‘lqin uzunligida birlik nurlanishi natijasida hosil bo‘lgan qisqa tutashuvli oqim zichligi to‘lqin uzunligi funksiyasi sifatida ifodalanadi.

6. 辐照度 Fú zhào dù – radioaktivlik. Nurlanish - birlik yuzasiga tushadigan nurlanish kuchi (Vt/sm^2)

7. 组件 (太阳能电池组件) Zǔjiàn (tàiyáng diànrhí zǔjiàn) - Modullar (Quyosh batareyasi modullari). Quyosh batareyasi moduli faqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri oqim chiqishini ta’minlaydigan qadoqlash va ichki ulanishga ega bo‘lgan eng kichik bo‘linmaydigan quyosh batareyasi kombinatsiyasi qurilmasiga ishora qiladi.

8. 辐射 Fúshè – radiatsiya. Bu energiyani elektromagnit to‘lqinlar yoki zarrachalar (fotonlar) shaklida tarqatish jarayoni.

9. 辐射光谱 Fúshè guāngpǔ - radiatsiya spektri. Bu nurlanish energiyasining monoxromatik komponentlarga parchalanishida energiya taqsimoti.

10. 直流/交流电压变换器 (逆变器) Zhíliú/jiāoliú diànyā biànhuàn qì (nì biàn qì) - DC/AC kuchlanish konvertori (inverter). DC / AC konvertori (inverter) to'g'ridan-to'g'ri oqimni o'zgaruvchan tokga aylantiradigan qurilmaga ishora qiladi.

11. 大气质量 Dàqì zhí liàng - havo massasi. Bu quyosh nurlari orqali o'tadigan havo massasidir.

12. 暗电流 Àn diànliú - qorong'u oqim. Yorug'lik intensivligi sharoitida qorong'u oqim akkumulyator ichidagi fototokning yo'nalishiga qarama-qarshi bo'lgan musbat ulanish oqimidan hosil bo'ladi.

13. 光 生 电 流 (光 电 流) Guāngshēng diànliú (guāng diànliú) - Fotogeneratsiyalangan oqim (fototok). Bu quyosh xujayrasi yoritilganda foto-hosil qilingan tashuvchilarning harakati natijasida hosil bo'lgan oqim.

14. 光生电压 Guāngshēng – Fotovoltaik. Fotovoltaik quyosh hujayrasi yorug'lik energiyasini o'zlashtirgandan so'ng, mos ravishda hujayraning o'rnatilgan elektr maydonining har ikki tomonida teshiklar va elektronlar to'planishi natijasida hosil bo'lgan kuchlanish.

15. 太阳能电池的伏安特性曲线 Tàiyáng diàncí de fú ān tèxìng qǔ xiàn - Quyosh batareyasining volt-amper xarakterli egri chizig'i. Quyosh batareyasining volt-amper xarakterli egri chizig'i - bu yorug'lik intensivligiga duchor bo'lgan quyosh batareyasi uchun ma'lum bir nurlanish va harorat va turli xil tashqi kontaktlarning zanglashiga olib keladigan yuklari ostida yukga tushadigan I oqim va batareyaning har ikki uchidagi kuchlanish V o'rtasidagi bog'liqlik. [3]

Tadqiqot davomida rus tilida quyosh energiyasiga oid 48ta termin topildi [6]. Xitoy tilida esa quyosh energiyasiga oid 53 ta termin ko'rib chiqildi [4].

Terminlarning yildan yilga o'zgarishi va yangi terminlarning paydo bo'lishi fan va texnika taraqqiyoti bilan uzviy bog'liqdir. Tabiiy holda fan-texnika taraqqiyoti keng miqyosda yoyilayotganligi bois turli soha mutaxassislarining shu soha yutuqlaridan keng foydalanishi sababli terminlarga bo'lgan e'tibor ortmoqda va yangi terminlar paydo bo'lmoqda. Terminalogik nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak ham boshqa sohalarga nisbatan fan-texnikaga doir terminlar ko'p va keng miqyosda foydalaniladi. [2]

Boshqa xorijiy tillardagi turli sohalarga doir ilmiy matnlarni ya'ni terminlari mavjud bo'lgan matnlarni o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida yoki aksincha bo'lganda turli xil muommolar paydo bo'ladi. Ilk muommo va ayni paytda katta masalalardan biri qaysi tildan tarjima qilayotgan bo'lsangiz o'sha matndagi terminning ma'nosiga mos termini narigi tildan tarjima qilishda topib bo'lmay qoladi. Bu katta

qiyinchilik tugʻdiradi. Bundan avval kichik bir masalaga toʻxtalib oʻtsam, oʻzbek tiliga boshqa tillardan (mn:ingliz tili) ilmiy ishlar tarjima qilinayotganda duch kelinayotgan terminlarni tarjima qilish uchun oʻzbek tilida yaratilgan sohaviy terminlarga oid qoʻllanmalar mavjud emas, boʻlsa ham toʻliq emas, bu esa tarjimon va til oʻrganuvchilari uchun terminlarni tarjima qilishda katta muommolarga sabab boʻladi. Oʻylashimcha, yuqoridagi masalalar orqali bu uchinchi muommo paydo boʻlmoqda, bu muommo shuki, oʻzga tildan termin tarjima qilinayotganda bizning tilimizda oʻsha soʻzga mosi topilmagandan soʻng oʻsha chet soʻzni oʻz holicha (kalka) qabul qilishmoqda va oʻsha soʻzni tarjimasi orqali bizni tilda koʻradigan boʻlsak notoʻgʻri maʼno bermoqda. Bu ham katta xato deb aytolamiz. Hozircha terminlarga oid bu masalalar yechilganicha yoʻq ammo, shunday muommolar mavjud ekan izlanish, oʻrganish va bu masalalarni hal qilishga harakat qilish lozim.

Xulosa oʻrnida aytish mumkinki, fan-texnika va barcha sohalar rivojlanar ekan terminlar ham koʻpayadi va yangi terminlar vujudga keladi. Bu albatta yaxshi, ammo terminlarni vaqti - vaqti bilan saralab, tartiblab borish lozim. Shu bilan birga biz terminlar tarjimasi jarayonida vujudga kelayotgan muommolarni bartaraf etish uchun doimo oʻrganish va harakatda boʻlishimiz lozim. Shundagina terminologiya rivojiga oz boʻlsa ham, oʻz xissamizni qoʻshgan boʻlamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. Исследования по русской терминологии. М.1977.– С.8-12
2. Geldiyeva X. Abjalova M.//Terminlarni tarjima qilish masalalari// “KOMPYUTER LINGVISTIKASI: MUAMMOLAR, YECHIM, ISTIQBOLLAR” Respublika I ilmiy-texnikaviy konferensiya// №. 01 (2021)
3. <https://xabardor.uz/uz/post/muqobil-energiya-manbalari-nima-va-ularning-kelajagi-bormi>
4. https://solar.ofweek.com/2013-08/ART-260008-11001-28716340_2.html
5. <https://fayllar.org/mavzu-terminlarning-yasalishi-va-terminologik-lugatlar.html?page=4>
6. <http://www.solbat.su/enciklopediya/glossary/>